

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ГАЛАЙ Вікторія Олександрівна

УДК [342.726: 614.253.83] 001.891.3

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА
В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ПАЦІЄНТА:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії і теорії держави та права Запорізького національного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
СТЕЦЕНКО Семен Григорович
Національна академія прокуратури України,
завідувач кафедри теорії держави і права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ГУРЕНКО-ВАЙЦМАН Марина Миколаївна
Кримський юридичний інститут
Одеського державного університету
внутрішніх справ,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права;

кандидат юридичних наук, доцент
РОГОВА Олена Геннадіївна
Харківська медична академія післядипломної освіти,
доцент кафедри менеджменту та економіки в сімейній
медицині.

Захист відбудеться „12” лютого 2010 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „09” січня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.С. Дубчак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства надзвичайної актуальності набуває проблема правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я. Реалізація прав людини та громадянина, їх захист у випадку порушення, приведення законодавства про охорону здоров'я у відповідність до загальноєвропейських стандартів є важливою правовою гарантією держави.

Розглядаючи пацієнта як людину, яка звернулася за медичною допомогою, відмітимо слабку обізнаність у правах та способах їх захисту. Це можна пояснити відсутністю знань стосовно прав людини, низьким рівнем правової культури пересічного громадянина.

У незадовільному стані реалізації прав пацієнта можна прослідкувати й інші причини, які не залежать від конкретної людини. Це, зокрема, відсутність достатньої інформації про державні та недержавні органи, до яких можна звернутися пацієнту у випадку порушення його прав, складність системи способів вирішення юридичного конфлікту між медичним працівником та пацієнтом.

Констатуємо також недостатність ґрунтовних наукових робіт, які б охопили весь спектр правового регулювання прав людини у сфері охорони здоров'я, а також розробили б нові підходи до визначення прав пацієнтів, їх реалізації та захисту за допомогою різних способів та суб'єктів.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з теорії держави і права та інших галузей права.

Теоретико-правові питання щодо причин виникнення юридичного конфлікту, правосвідомості, правової культури, правового статусу людини та способів реалізації прав розглядали у своїх роботах С.С. Алексеев, Б.І. Андрусишин, В.Д. Бабкін, А.Б. Венгеров, М.М. Гуренко-Вайцман, О.В. Зайчук, Р.А. Калюжний, А.М. Колодій, С.О. Комаров, Т.Л. Кононець, В.В. Копейчиков, М.В. Кравчук, С.М. Легуша, В.В. Лемак, О.А. Лукашева, М.І. Матузов, В.С. Нерсисянц, Ю.М. Оборотов, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, В.Ф. Погорілко, В.Г. Пилипчук, П.М. Рабінович, О.Г. Рогова, Р.А. Ромашов, І.М. Сирота, О.Ф. Скакун, А.В. Старостюк, С.Г. Стеценко, С.М. Тимченко, Ю.М. Тодика, М.В. Цвік, А.Є. Шевченко, В.С. Шилінгов та ін.

Проблеми нормативного врегулювання прав людини у сфері охорони здоров'я, юридичної відповідальності та способів захисту прав пацієнтів висвітлювали у своїх працях такі вчені як С.В. Агієвець, В.І. Акопов, О.Ю. Александрова, Н.Б. Болотіна, С.Б. Булеца, В.Д. Волков, М.Ф. Герасименко, З.С. Гладун, В.В. Глуховський, М.Г. Гончаров, І.Ю. Григор'єв, Л.М. Дешко, Є.П. Жилияєва, Л.М. Ліпачова, Г.Я. Лопатенков, М.М. Малєйна, А.І. Марущак, О.А. Мірошніченко, І.О. Петрова, О.М. Піщита,

О.О. Прасов, З.В. Ромовська, І.Я. Сенюта, В.В. Сергеев, А.В. Соловійов, Р.О. Стефанчук, В.Ю. Стеценко, В.Б. Філатов, О.П. Щепін та ін.

Вагомим інструментом у захисті прав пацієнтів є залучення представників недержавних організацій та інших інститутів громадянського суспільства. Теоретичні питання щодо правового статусу, функцій недержавних організацій, їх місця та ролі у громадянському суспільстві обґрунтовували такі науковці як К.Л. Бугайчук, О.М. Ващук, О.Ю. Віннікова, В.В. Глуховський, Є.Є. Додіна, Н.М. Дорошева, Є.Ю. Захарова, М.В. Лациба, Н.Б. Метьолкіна, О.В. Мусатова, М.М. Слюсаревський та ін.

Більшість наукових досліджень присвячені, передусім, окремим правам людини у сфері охорони здоров'я, використанню традиційних способів врегулювання спорів між пацієнтами та медичним персоналом шляхом звернення до адміністрацій органів охорони здоров'я, інститутів цивільного чи кримінального судочинства та окремим питанням юридичної відповідальності за правопорушення медичних працівників.

Концепція нашого дослідження ґрунтується на характеристиці усього спектру прав людини та громадянина у сфері охорони здоров'я за допомогою теоретико-правової систематизації та аналізу шляхів захисту цих прав різними законними способами, з акцентом на тих, які, незважаючи на їх ефективність, залишаються поза увагою дослідників.

Такими способами є, зокрема, здійснення захисту прав із залученням механізмів правового регулювання інституцій громадянського суспільства. Діяльність недержавних організацій та інших громадських формувань із захисту прав пацієнтів залишається мало вивченою. Тому у нашому науковому дослідженні вона аналізується з точки зору її ефективності щодо захисту прав пацієнтів як одного з елементів правозахисного механізму держави і громадянського суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана у відповідності до плану наукової діяльності кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету „Загальнотеоретичні аспекти розвитку українського права в умовах євроінтеграції та глобалізації” (номер державної реєстрації 0106U008394). Тему дисертації затверджено науково-технічною радою Запорізького національного університету (протокол №2 від 16 жовтня 2008 р.) та уточнено науково-технічною радою Запорізького національного університету (протокол № 11 від 18 червня 2009 р.).

Дисертаційне дослідження пов'язане з виконанням указу Президента України від 6 грудня 2005 року № 1694 „Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення”, постанови Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 року № 14 „Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми „Здоров'я нації” на 2002-2011 роки”, постанови Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 року № 815 „Про

затвердження Національного плану розвитку системи охорони здоров'я на період до 2010 року”.

Мета і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є обґрунтування теоретичних і практичних положень, формування пропозицій щодо вдосконалення механізму реалізації прав людини та громадянина в контексті захисту прав пацієнта із використанням належних правових засобів.

Для досягнення цієї мети було поставлено наступні *завдання*:

- сформулювати авторське визначення поняття „пацієнт” у контексті реалізації прав людини та громадянина на медичну допомогу;

- розробити та обґрунтувати універсальну теоретико-правову класифікацію прав людини в галузі охорони здоров'я;

- визначити зміст дефектів надання медичної допомоги як передумови виникнення юридичного конфлікту між медичним персоналом та пацієнтом;

- внести пропозиції щодо вдосконалення системи юридичної відповідальності за вчинені правопорушення, розглядаючи інститут юридичної відповідальності як наслідок юридичного конфлікту;

- розкрити юридичний механізм здійснення правового захисту пацієнтів за допомогою державних та недержавних способів захисту цих прав, зокрема характеристики системи оскарження порушених прав у сфері охорони здоров'я, діючих інститутів судочинства та застосування новаційних альтернативних процедур розв'язання спорів між медичним працівником та пацієнтом;

- охарактеризувати основні правові засади діяльності недержавних організацій із захисту прав пацієнтів та інших інституцій громадянського суспільства і здійснити теоретико-правову класифікацію цих організацій;

- розробити систему критеріїв ефективності застосування способів захисту прав пацієнтів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у галузі охорони здоров'я і стосуються реалізації прав людини і громадянина.

Предмет дослідження – особливості реалізації прав людини та громадянина в контексті захисту прав пацієнта із залученням державних органів та інституцій громадянського суспільства.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням мети та завдань, а також предмета і об'єкта наукового дослідження. Методологічною основою є система філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціально-наукових методів.

Філософські методи дали змогу визначити зміст правовідносин у галузі охорони здоров'я, розглянути права людини та громадянина при зверненні за медичною допомогою (правовий статус пацієнта) (підрозділ 1.1. та 1.2.) і способи його захисту у взаємозв'язку (розділ 3).

Для загальнотеоретичного аналізу системи прав пацієнтів (підрозділ 1.1.), видів юридичної відповідальності (підрозділ 2.2.), способів захисту

прав (підрозділ 3.2.) застосовувалися методи міждисциплінарного дослідження. З метою дослідження і формулювання правового визначення понять „пацієнт”, „права пацієнта” (підрозділ 1.1.), „дефекти надання медичної допомоги” (підрозділ 2.1.) було застосовано методи аналізу і синтезу.

Порівняльно-правовий метод використовувався для аналізу накопиченого досвіду країн Європи щодо реалізації та захисту прав пацієнта, залучення до цієї діяльності інструментарію недержавного сектору (підрозділи 3.3., 3.4.).

За допомогою методу системно-структурного дослідження характеризувалися види юридичної відповідальності за порушення прав пацієнта (підрозділ 2.2.) та систему способів захисту прав пацієнта у діяльності недержавних організацій (підрозділ 3.4.).

Зі спеціально-наукових методів було використано спеціально-юридичний, формально-правовий та інші, які дали змогу детально розглянути юридичний конфлікт як підставу захисту прав пацієнтів (підрозділ 2.1.).

Емпіричну базу дослідження склали проведені опитування:

1) 106 громадян, які зверталися за юридичною допомогою до громадських інституцій, що займаються правозахисною діяльністю у сфері медицини;

2) 84 представників юридичних клінік вищих навчальних закладів України та країн СНД;

3) 26 провідних зарубіжних вчених та практиків з недержавного сектора у галузі медичного права на міжнародному круглому столі (березень 2008 р., Карлів університет, м. Прага).

4) 14 представників постійно діючих третейських судів в Україні.

Дисертант використав у науковому дослідженні досвід захисту прав пацієнтів недержавними організаціями: „Київським правозахисним альянсом”, „Всеукраїнською Радою захисту прав та безпеки пацієнтів”, „Фундацією медичного права та біоетики України”.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

– визначено та обґрунтовано систему способів захисту прав пацієнтів, складовими якої є не лише державні, але і громадські механізми (медіація, третейське судочинство, діяльність спеціалізованих громадських організацій та інших громадських формувань);

– здійснено класифікацію способів захисту прав пацієнтів, серед яких виокремлюється: система оскарження порушених прав у сфері охорони здоров'я; звернення до інститутів судочинства; застосування примирювальних процедур; звернення до недержавних організацій;

- запропоновано авторську універсальну класифікацію прав людини у сфері охорони здоров'я: конституційно визначені права людини і громадянина; загальні та спеціальні права пацієнтів;

- узагальнено систему критеріїв ефективності звернень пацієнтів за захистом порушених прав у сфері охорони здоров'я за допомогою того чи іншого способу захисту прав;

- розкрито основні правові засади діяльності і теоретико-правову класифікацію недержавних організацій та інших інституцій громадянського суспільства, що займаються захистом прав пацієнта;

- обґрунтовано роль юридичних клінік вищих навчальних закладів як інституцій громадянського суспільства, які поєднують правозахисну діяльність у сфері захисту прав пацієнтів з підготовкою кваліфікованих юристів;

удосконалено:

- теоретико-правові положення щодо видів дефектів надання медичної допомоги, відповідно до яких у системі медичних дефектів пропонується замість категорії „професійний злочин” вживати поняття „професійне правопорушення”, що охоплює як проступки, так і професійні злочини;

- методологічні положення про захист прав пацієнтів шляхом застосування звернення до Європейського Суду з прав людини та аналіз судових рішень;

отримали подальший розвиток:

- теоретико-правове визначення поняття „пацієнт” – це людина незалежно від віку, статі, расової належності, віросповідання, національності, стану здоров'я та інших чинників, яка реалізує своє право на отримання медичної допомоги;

- положення стосовно дисциплінарної відповідальності медичних працівників за невиконання чи неналежне виконання професійних обов'язків, зокрема, розширення практики застосування додаткових видів стягнень (зауваження, тимчасове відсторонення від виконання посадових обов'язків);

- загальні положення щодо залучення фахівців громадського сектору до розгляду скарг на неякісне надання медичної допомоги в органах виконавчої влади.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можна використовувати:

- у науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок щодо проблем забезпечення прав і свобод людини, медичних правовідносин та вдосконалення інститутів громадянського суспільства;

- у навчальному процесі – для проведення занять в юридичних та медичних закладах освіти у процесі викладання навчальних дисциплін „Теорія держави і права”, „Цивільне право”, „Право соціального забезпечення”, „Медичне право України” та інших дисциплін цього спрямування, а також під

час розробки навчальних посібників, підручників, методичної літератури (акт впровадження в Національній академії прокуратури України від 15.09.2009 р.);

– у правотворчості – для вдосконалення законодавства шляхом внесення змін до законів у сфері охорони здоров'я і розробки законопроектів, що стосуються захисту прав пацієнтів та діяльності громадських організацій медико-правового спрямування; вдосконалення нормативно-правових основ застосування юридичної відповідальності за правопорушення медичних працівників;

– у правозастосуванні – для вдосконалення практичної діяльності судових органів, державних органів сфери охорони здоров'я;

– у правозахисній роботі – для юристів громадських організацій, які займаються захистом прав людини в сфері охорони здоров'я (акт впровадження в громадській організації „Київський правозахисний альянс” від 20.06.2009 р.);

– у правопросвітницькій роботі – для розробки тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних тренінгів з питань медичного права та захисту прав пацієнтів (акт впровадження в юридичній клініці Навчально-наукового інституту підготовки кадрів громадської безпеки та психологічної служби Київського національного університету внутрішніх справ України від 01.09.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням автора. У наукових працях, виконаних у співавторстві, дисертант опрацював положення, пов'язані з теоретико-правовою характеристикою прав пацієнта та способів їх захисту. Науковий доробок співавторів у дисертації не використовувався.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднювалися у виступах і доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних форумах: „Адміністративне право і процес: шляхи вдосконалення законодавства і практики” (м. Київ, 2006 р.), „Медичне право України: проблеми становлення і розвитку” (м. Львів, 2007 р.), „Від громадянського суспільства – до правової держави” (м. Харків, 2007 р.), „Взаємодія міліції з громадськими формуваннями та населенням щодо охорони громадського порядку” (м. Київ, 2008 р.), „Розвиток медичного права в країнах Східної Європи 2008: Запрошення до діалогу” (м. Прага, 2008 р.), „Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)” (м. Львів, 2008 р.), „Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я” (м. Львів, 2009 р.), „Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів” (м. Дніпропетровськ, 2009 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у п'ятнадцяти працях, з яких: три навчальні посібники; чотири статті у

виданнях, що визначені ВАК України як фахові з юридичних наук; 8 тез у збірниках науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками, восьми підрозділів, загальних висновків, шести додатків та списку використаних джерел (309 позицій). Загальний обсяг роботи 222 сторінки. Обсяг тексту дисертації – 181 сторінка. Додатки складаються з 7 сторінок. Список використаних джерел займає 34 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано основні методи дослідження. Визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано положення, що містять наукову новизну, висвітлено практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів дисертації.

Перший розділ „Права людини та громадянина у сфері медичної діяльності” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1. „*Поняття та правове положення людини і громадянина при зверненні за медичною допомогою (правовий статус пацієнта)*” аналізуються такі категорії як „реалізація прав людини”, „правовий статус пацієнта”, шляхом теоретико-правового аналізу формулюється авторське поняття „пацієнт” як людини незалежно від віку, статі, расової належності, віросповідання, національності, стану здоров'я та інших чинників, яка реалізує своє право на отримання медичної допомоги; Зважаючи на доцільність визначення більш детальної та розширеної класифікації прав людини у галузі охорони здоров'я з урахуванням додаткових критеріїв розмежування, пропонується авторська класифікація таких прав: конституційно визначені права людини і громадянина; загальні та спеціальні права пацієнтів.

Шляхом теоретико-правового аналізу розкриваються конституційно визначені права людини і громадянина у сфері охорони здоров'я:

– права, які безпосередньо належать до сфери охорони здоров'я (право на життя; право на охорону здоров'я; право на медичну допомогу; право на медичне страхування);

– права, які опосередковано належать до сфери охорони здоров'я (правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; оскарження неправомірних рішень і дій працівників закладів та органів охорони здоров'я; право на відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди, завданої життю та здоров'ю; право на захист у суді у випадку порушення прав громадян у галузі охорони здоров'я та прав пацієнтів; право на достатній життєвий рівень; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; санітарно-епідемічне

благополуччя території і населеного пункту; безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; право на участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в галузі охорони здоров'я; право на участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань; право на об'єднання в громадські організації з метою сприяння охороні здоров'я).

У підрозділі 1.2. „Теоретико-правова характеристика загальних та спеціальних прав пацієнта” систематизовано міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, та містять положення про права пацієнта; узагальнено права, які мають пацієнти під час отримання медичної допомоги. З'ясовано місце та роль людини у правовідносинах при зверненні за медичною допомогою.

Серед міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у сфері охорони здоров'я, аналізуються такі: Лісабонська декларація відносно прав пацієнтів, Європейська Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнтів у Європі, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про права дитини.

Визначено систему правових норм, які встановлені державою як регулятор суспільних відносин у сфері охорони здоров'я. Такі нормативно-правові акти поділяються на загальні та спеціальні. Загальними є Конституція України, Цивільний кодекс України, Основи законодавства України про охорону здоров'я, а до спеціальних можна віднести, зокрема, закони, які регулюють суспільні відносини у сфері трансплантації, психіатрії, донорства, імунопрофілактики тощо.

Детально розкрито загальні та спеціальні права пацієнтів як складові запропонованої у підрозділі 1.1. універсальної класифікації прав людини у галузі охорони здоров'я.

До загальних прав пацієнтів належать: право на вибір методів лікування; право на вибір лікаря та лікувального закладу; право на згоду або відмову від лікування; право на відкриту та конфіденційну інформацію про стан здоров'я (зокрема, на дотримання лікарської таємниці); право на медичну експертизу; права пацієнта, що знаходиться на стаціонарному лікуванні (право на допуск до пацієнта інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса, адвоката та священнослужителя для відправлення богослужіння і релігійного обряду); право на забезпечення лікарськими (зокрема, імунобіологічними препаратами) та протезними засобами.

Дисертантом виділено та обґрунтовано доцільність закріплення на законодавчому рівні прав пацієнтів „на поважне та гуманне ставлення з боку

медичного персоналу” та „на полегшення болю” із визначенням способів їх реалізації та захисту.

У свою чергу спеціальні права пацієнтів дисертантом класифіковано: залежно від напряму медичної діяльності; залежно від особливостей хвороби пацієнта; залежно від особливостей окремих груп пацієнтів.

Другий розділ „Юридичний конфлікт як підстава для захисту прав пацієнтів” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *„Дефект надання медичної допомоги як передумова юридичного конфлікту між медичним персоналом та пацієнтом”* обґрунтовується, що однією з основних причин виникнення юридичних конфліктів у сфері медичної діяльності є низька правова культура суб’єктів медичних правовідносин, а також розкриваються елементи правової культури медичних працівників та посадовців у сфері охорони здоров’я.

Характеризується теоретико-правова категорія „юридичний конфлікт у сфері медичної діяльності”, визначаються причини виникнення, параметри та стадії подолання юридичного конфлікту.

Зокрема, для локалізації, призупинення чи розв’язання юридичного конфлікту необхідно вчинення певних юридичних дій. Це може бути, наприклад, розгляд конфліктного питання у досудовій чи судовій інстанції. Вирішення конфлікту як основна складова стадій подолання конфлікту виражається у прийнятті рішення та виданні відповідного акту компетентним органом, досягнення примирення сторонами спору.

На виникнення юридичних конфліктів у медичній сфері впливає така проблема як дефекти надання медичної допомоги. Через появу дефектів надання медичної допомоги відбувається більшість медико-правових конфліктів, де сторонами виступають, найчастіше, пацієнт та лікар.

До загальноприйнятої системи дефектів надання медичної допомоги (медична помилка, нещасний випадок, професійний злочин) дисертантом пропонується: замість „професійний злочин” вживати поняття „професійне правопорушення”, що є ширшим та містить у собі як проступки, так і злочини. Отже, дисертант пропонує виділити такі види дефектів надання медичної допомоги: „медична помилка”, „нешасний випадок” та „професійне правопорушення”.

У підрозділі 2.2. *„Юридична відповідальність медичних працівників як наслідок юридичного конфлікту”* дисертант аналізує теоретико-правову категорію „юридична відповідальність”, її характерні риси та застосування у випадках правопорушень медичних працівників.

Правомірну поведінку медичного працівника можна охарактеризувати як таку, що є суспільно корисною соціальною поведінкою та відповідає нормам права. Вона проявляється у виконанні своїх професійних обов’язків відповідно до затверджених посадових інструкцій, нормативно-правових актів, які діють у сфері охорони здоров’я. Правомірна поведінка медичного працівника спрямована на отримання позитивного результату при взаємодії з

пацієнтом шляхом реалізації обов'язку щодо надання пацієнтам кваліфікованої медичної допомоги чи медичних послуг.

Юридична відповідальність може бути як негативною (ретроспективною), яка передбачає стягнення за правопорушення, так і позитивною (перспективною), яка характеризується сумлінним виконанням суб'єктом усіх правових приписів.

У науковому дослідженні проаналізовано категорію „юридична відповідальність” як елемент державного примусу, яка застосовується за умови виникнення юридичного конфлікту між учасниками правовідносин „пацієнт-медичний працівник” та неможливості вирішення конфлікту шляхом примирення сторін.

Матеріальна відповідальність розглядається як підвид цивільно-правової відповідальності та настає у разі майнового правопорушення, шкоди, заподіяної медичному закладу протиправними діями (бездіяльністю) медичного працівника при виконанні ним своїх службових обов'язків.

Дисциплінарна відповідальність медичних працівників, на думку дисертанта, буде мати більш чітку визначеність завдяки розробці Положень, Статутів про дисципліну медичного персоналу державних, комунальних чи приватних медичних закладів, де буде передбачено додаткові види стягнень (поряд з основними, передбаченими чинним законодавством), покарання, за які буде більш диференційованим щодо ступеню провини медика; розробці внутрішніх посадових інструкцій для медиків, які відповідатимуть конкретним напрямам їх професійної діяльності та допоможуть уникнути конфліктних ситуацій з пацієнтами.

Третій розділ „Способи захисту прав пацієнтів” складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *„Оскарження у механізмі захисту прав пацієнтів”* здійснюється теоретико-правова характеристика способів захисту прав пацієнтів, категорії „ефективність права”, а також пропонується авторська система критеріїв ефективності звернень пацієнта до того чи іншого способу захисту порушених прав.

Зокрема, на основі системного аналізу сутності кожного з державних та недержавних способів захисту прав пацієнта проведено аналіз ефективності кожного з цих способів.

До критеріїв ефективності дисертант відносить: нормативну урегульованість; простоту звернення; об'єм фінансових витрат пацієнта; строки вирішення питання; гарантованість державою реалізації захисту; кваліфікованість адресата звернення в юридичних аспектах справи; зацікавленість адресата звернення у реагуванні на звернення.

Проведення аналізу широкого кола джерел теоретичного та прикладного характеру дозволило розробити класифікацію способів захисту прав пацієнта за суб'єктами, до яких здійснюється апелювання про необхідність захисту права, та за формою, у якій таке звернення реалізується.

Пропонується класифікація способів захисту прав пацієнтів: система оскарження порушених прав у сфері охорони здоров'я; звернення до інститутів судочинства; застосування примирювальних процедур; звернення до недержавних організацій.

За допомогою теоретико-правового аналізу правовідносин щодо порушення прав пацієнтів, дисертантом досліджується система оскарження, за допомогою якої вирішуються правові конфлікти у сфері захисту прав пацієнтів. Обґрунтовується, що першим кроком до вирішення проблеми порушення прав пацієнта є подання скарги на дії (бездіяльність) посадових осіб у сфері охорони здоров'я та керівників приватних медичних закладів.

Виділення оскарження у окремий спосіб захисту прав пацієнтів поряд із судовими та альтернативними способами обумовлено такими ознаками як досудова процедура врегулювання конфлікту та наявність владних повноважень органів щодо сфери охорони здоров'я.

Серед основних органів оскарження можна виділити такі: адміністрація медичного закладу (державного, комунального або приватного); районні відділи та обласні (міські) управління охорони здоров'я при місцевих державних адміністраціях; органи та підрозділи Міністерства охорони здоров'я; управління захисту прав споживачів; органи міліції та прокуратури; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен) та інші організації, що наділені повноваженнями захищати права пацієнтів (наприклад, Президент України, Кабінет Міністрів України тощо).

У підрозділі 3.2. „Захист прав пацієнтів через звернення до інститутів судочинства” аналізуються судові способи захисту прав пацієнта, серед яких цивільне, кримінальне, адміністративне, конституційне судочинство, звернення до Європейського суду з прав людини, та наводяться практичні приклади застосування цих способів у справах пацієнтів.

Дисертант виділяє окремі статті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, які передбачають можливість захисту прав пацієнта в Європейському суді: право на життя (ст.2); заборона катувань (ст.3); право на свободу та особисту недоторканність (ст.5); право на справедливий судовий розгляд (ст.6); право на повагу до приватного і сімейного життя (ст.8); свобода вираження поглядів (ст.10); право на ефективний засіб правового захисту (ст.13) та досліджує прецеденти вирішення таких справ у практиці Європейського суду з прав людини на користь пацієнта.

Автор визначає механізм звернення пацієнтів до Європейського суду з прав людини:

- порушення прав пацієнтів, визначених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з боку держави та її органів;
- використання національних інстанцій правового захисту (як правило, суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій), що не приносить бажаного результату пацієнтам, чиї права порушені;

- звернення пацієнта до Європейського суду з прав людини з описовим листом про факт порушення прав людини;
- отримання і заповнення пацієнтом формуляру заяви до Європейського суду з прав людини;
- оцінка Європейським судом заяви як такої, що відповідає критеріям прийнятності до розгляду;
- листування Європейського суду з прав людини з пацієнтом і уповноваженим органом щодо деталізації позицій сторін та їх доказування;
- розгляд справи у Європейському суді з прав людини і винесення рішення;
- виконання рішення Європейського суду з прав людини.

У підрозділі 3.3. „Застосування примирювальних процедур як способ розв’язання спорів між медичним персоналом та пацієнтом” обґрунтовується доцільність застосування у захисті прав пацієнта таких примирювальних процедур як: переговори з представниками медичного закладу, медіація та третейське судочинство і аналізуються їх позитивні і негативні сторони.

Правовідносини, які виникають під час проведення примирювальних процедур (переговорів, медіації, третейського судочинства) мають свої особливості та відмінності.

Зокрема, під час проведення переговорів за структурою „пацієнт – медичний працівник” відбувається взаємодія, переважно, двох сторін, які мають однакові права та обов’язки. Водночас, інша примирювальна процедура – медіація, яка за своєю структурою передбачає участь третьої сторони (медіатора), відрізняється стимулюванням сторін конфлікту до взаємодії та відношення до проблеми як спільної, такої, що потребує пошуку різних варіантів вирішення.

У третейському судочинстві учасниками правовідносин можуть бути: пацієнт, представник пацієнта (юрист, адвокат), представник медичного закладу та третейський суддя (судді).

Особливостями правовідносин в третейському судочинстві є те, що склад третейського суду утворюється за угодою або рішенням зацікавлених фізичних та юридичних осіб. Причому, третейські суди не розглядають справи, в яких однією зі сторін є орган державної влади, місцевого самоврядування, державне, підприємство, установа, організація.

З огляду на недостатній рівень підготовленості та брак досвіду третейських судів щодо розгляду медичних спорів є необхідність в узагальненні практики розгляду цих справ, залученні до третейських судів спеціалістів з медичного права, проведенні семінарів-тренінгів для третейських суддів представниками громадських організацій, що спеціалізуються на захисті прав пацієнтів.

Доцільним є створення при Міністерстві охорони здоров’я України постійно діючого третейського суду для розгляду медичних справ, а також

утворення таких судів при громадських організаціях. При цьому потрібно забезпечити, щоб хоча б частина суддів була представлена фахівцями з медичного права.

Названі примирювальні процедури є альтернативою для захисту прав пацієнта порівняно з системою оскарження порушених прав пацієнтів та судовими способами. Наявність такої альтернативи державним органам правосуддя під час розв'язання спору є ознакою розвитку громадянського суспільства.

У підрозділі 3.4. „Звернення за захистом прав до недержавних організацій” діяльність недержавних організацій аналізується з точки зору її ефективності у захисті прав пацієнтів як одного з елементів правозахисного механізму держави і громадянського суспільства.

Здійснено класифікацію недержавних організацій із захисту прав пацієнтів за такими критеріями: за метою діяльності; за порядком легалізації; за нормативним регулюванням; за територіальним статусом; за організаційно-правовою формою; за суб'єктною спрямованістю; за напрямками діяльності.

Охарактеризовано за авторськими критеріями ефективності правозахисну діяльність недержавних організацій із захисту прав пацієнтів. Доведено, що основними факторами, які обумовлюють визначення найефективнішого зі способів захисту прав пацієнтів – звернення до недержавних організацій, є високий рівень зацікавленості таких організацій у отриманні позитивного результату щодо захисту порушеного права пацієнта, простота звернення та, як правило, безоплатний характер надання правової допомоги.

Окремо дисертантом обґрунтовується виділення такого особливого формування громадянського суспільства як „юридичні клініки” вищих навчальних закладів, які створюються з метою спільної реалізації професійних та суспільних інтересів працівників клініки (взаємодопомога медиків та правників) при вільному виборі напрямів діяльності за власною ініціативою (наприклад, безкоштовна правова допомога пацієнтам шляхом юридичних консультацій).

Учасниками юридичних клінік є студенти-волонтери та викладачі вищих навчальних закладів (залучені медики та юристи-практики), що у більшості випадках працюють на громадських засадах, тобто добровільно та безоплатно виконують завдання клініки.

У дисертації викладені й інші положення, висновки та пропозиції з окремих питань реалізації та захисту прав людини і громадянина.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі щодо обґрунтування механізму реалізації прав

людини та громадянина в контексті захисту прав пацієнта із використанням належних правових засобів.

1. Сформульовано авторське визначення поняття „пацієнт” – це людина незалежно від віку, статі, расової належності, віросповідання, національності, стану здоров’я та інших чинників, яка реалізує своє право на отримання медичної допомоги.

2. Класифіковано права людини у сфері охорони здоров’я:

а) конституційно визначені права людини і громадянина у сфері охорони здоров’я: права, які безпосередньо належать до сфери охорони здоров’я; права, які опосередковано стосуються охорони здоров’я;

б) загальні права пацієнта: право на вибір методів лікування; право на вибір лікаря (у т.ч. проведення консилиуму лікарів) та лікувального закладу; право на згоду або відмову від лікування; право на відкрити та конфіденційну інформацію про стан здоров’я (у т.ч. право на дотримання лікарської таємниці); право на медичну експертизу; права пацієнта, що знаходиться на стаціонарному лікуванні; право на забезпечення лікарськими (у т.ч. імунобіологічними препаратами) та протезними засобами.

в) спеціальні права пацієнтів: залежно від напрямку медичної діяльності (наприклад, права пацієнтів (як донорів, так і реципієнтів) при трансплантації; залежно від особливостей хвороби пацієнта (наприклад, права психічно хворих; права хворих на туберкульоз); залежно від особливостей окремих груп пацієнтів (наприклад, права інвалідів; людей похилого віку; вагітних жінок та матерів).

3. З огляду на зростання останнім часом кількості пацієнтів з хворобами, які передбачають перенесення пацієнтом тяжких страждань, пов’язаних з болем різного ступеню (наприклад, онкологічні хворі), запропоновано закріпити на законодавчому рівні такі загальні права пацієнта як: право на поважне, гуманне ставлення з боку медичного персоналу; право на полегшення болю у випадках, передбачених законом.

4. Доведено, що дефект надання медичної допомоги, як правило, є передумовою юридичного конфлікту між пацієнтом та медичним працівником. Традиційна система дефектів (медична помилка, нещасний випадок та професійний злочин) є недосконалою і потребує заміни категорій „професійний злочин” на „професійне правопорушення”.

5. Обґрунтовано, що застосування юридичної відповідальності як елементу державного примусу до медичного працівника відбувається за умови виникнення юридичного конфлікту між учасниками правовідносин „пацієнт – медичний працівник” та неможливості вирішення конфлікту шляхом примирення сторін.

6. Удосконалено теоретико-правове розуміння дисциплінарної відповідальності медичних працівників за невиконання чи неналежне виконання професійних обов’язків шляхом розширення практики

застосування додаткових видів стягнень (зауваження, тимчасове відсторонення від виконання посадових обов'язків);

7. Сформульована класифікація способів захисту прав пацієнтів:

а) система оскарження, за допомогою якої вирішуються правові конфлікти у сфері охорони здоров'я (до адміністрації медичного закладу; до районних відділів та обласних (міських) управлінь охорони здоров'я при місцевих державних адміністраціях; до органів та підрозділів Міністерства охорони здоров'я; до управлінь захисту прав споживачів; до органів міліції та прокуратури; до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; до інших організацій, що мають повноваження захищати права пацієнтів);

б) звернення до інститутів судочинства (до судів загальної юрисдикції у цивільних та кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення, до адміністративних судів, Конституційного суду України, до Європейського суду з прав людини);

в) застосування примирювальних процедур як способів розв'язання спорів між медичним персоналом та пацієнтом (переговори „лікар (медичний заклад) – пацієнт”, залучення медіативних процедур, звернення до третейського суду);

г) звернення за захистом прав до недержавних організацій (звернення до громадських та благодійних організацій, звернення до юридичних клінік вищих навчальних закладів як перспективних інституцій захисту прав пацієнта, які поєднують правозахисну діяльність у галузі медичного права з підготовкою кваліфікованих юристів.

8. Недержавні організації із захисту прав пацієнтів класифіковано за такими критеріями: за метою діяльності; за порядком легалізації; за нормативним регулюванням; за територіальним статусом; за організаційно-правовою формою; за суб'єктною спрямованістю; за напрямками діяльності.

9. До елементів стратегії об'єднання недержавних організацій із захисту прав пацієнтів належать такі: формування єдиної концепції та установчих засад діяльності недержавних організацій; об'єднання потенціалу та накопиченого досвіду роботи громадських організацій із захисту прав пацієнтів; налагодження постійного обміну інформацією та програмної співпраці між спорідненими правозахисними організаціями усіх регіонів; об'єднання існуючих недержавних інституцій в альянси та коаліції для координації спільних ініціатив та громадського контролю; визнання потенціалу недержавних інституцій державою та активнішого залучення їх представників до участі в публічному управлінні; розширення форм наукових, просвітницьких та інших заходів, що проводяться з метою популяризації громадської правозахисної діяльності у галузі охорони здоров'я.

10. Запропоновано таку систему критеріїв ефективності застосування способів захисту прав пацієнтів: нормативна врегульованість; простота звернення; об'єм фінансових витрат пацієнта; строки вирішення питання;

гарантованість державою реалізації захисту; кваліфікованість адресата звернення в юридичних аспектах справи; зацікавленість адресата звернення у реагуванні на звернення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Науково-практичні та навчальні посібники

1. Галай В.О. Способи захисту прав пацієнтів в Україні: Науково-практичний посібник / В.О. Галай. – К.: КНТ, 2009. – 72 с.
2. Галай В.О. Протидія насильству і захист порушених прав громадян: Науково-практичний посібник / [Галай А.О., Галай В.О., Грицишина Л.Г. та ін.]; за ред. А.О. Галай і Л.Г. Грицишиної. – К.: Атіка, 2008. – 176 с.
3. Галай В.О. Практичне право: права пацієнтів (Інтерактивний курс медичного права): Навчальний посібник / [Галай В.О., Гречанюк С.К., Сенюта І.Я. та ін.]; за ред. С.Г. Стеценка та А.О. Галай. – К.: КНТ, 2009. – 224 с.

Статті у наукових фахових виданнях

4. Галай В.О. Медіація як один з альтернативних способів захисту прав пацієнтів / В.О. Галай // Право України. – 2007. – №10. – С.35-37.
5. Галай В.О. Використання адміністративного оскарження для захисту прав пацієнта в Україні / В.О. Галай // Право України. – 2008. – №8. – С. 64-73.
6. Галай В.О. Недержавні організації із захисту прав пацієнтів: призначення та класифікація / В.О. Галай // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 63-69.
7. Галай В.О. Юридичні клініки як суб'єкт захисту прав пацієнтів в Україні / В.О. Галай // Право України. – 2009. – №9. – С. 101-105.

Тези доповідей на конференціях, що додатково відображають результати дослідження

8. Галай В.О. Захист прав пацієнтів у правозахисному механізмі в Україні / В.О. Галай // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., 19-20 квіт. 2007 р., Львів / Упор. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: ЛОБФ „Медицина і право”, 2007. – С. 67-72.
9. Галай В.О. Участь громадськості у захисті прав пацієнтів в системі прав людини на охорону здоров'я / В.О. Галай // Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези II Міжнарод. наук.-практ. конф. (25 квіт. 2007 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – С. 38-40.
10. Галай В.О. Переговори „пацієнт – лікар” як можливість добровільної співпраці для урегулювання конфлікту / В.О. Галай // Медичне

право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з медичного права, 17-18 квіт. 2008 р., Львів / Упор. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Вид-во ЛОБФ „Медицина і право”, 2008. – С. 70-73.

11. Галай В.О. Дефекти надання медичної допомоги та їх роль у захисті прав пацієнтів / В.О. Галай // Забезпечення прав і свобод людини та громадянина в контексті конституційної реформи: Тези Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 2008 р. – К.: КНУКІМ, 2008. – С.37-39.

12. Галай В.О. Удосконалення української практики звернення за захистом прав пацієнтів до Європейського суду з прав людини / В.О. Галай // Медичне право. – 2009. – № 3. – С.15-22.

13. Галай В.О., Галай А.О. Правова просвіта у галузі захисту прав пацієнтів як перспективний напрям реформи охорони здоров'я: досвід громадських організацій / В.О. Галай, А.О. Галай // Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з медичного права (II Міжнар. наук.-практ. конф. з медичного права), 23-24 квіт. 2009 р., Львів / Упор. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: ЛОБФ „Медицина і право”, 2009. – С. 51-55.

14. Галай В.О. Аналіз основних напрямів діяльності юридичних клінік із захисту прав пацієнтів / В.О. Галай // Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів: Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, 24 квіт. 2009 р., Дніпропетровськ / за заг. ред. О.Л. Соколенко. – Дніпропетровськ, 2009. – С.12-13.

15. Галай В.О. Права пацієнтів в українському законодавстві / В.О. Галай // Адміністративне право і процес: шляхи вдосконалення законодавства і практики: Зб. матер. наук.-практ. конф., 22 груд. 2006 р., Київ / ред. кол.: О.М. Джужа, В.М. Дзюба, С.Г. Стеценко та ін. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С.168-170.

АНОТАЦІЇ

Галай В.О. Реалізація прав людини і громадянина в контексті захисту прав пацієнта: теоретико-правовий аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням системи прав людини та громадянина в контексті захисту прав пацієнта за допомогою державних і громадських правозахисних механізмів.

Дисертантом запропонована авторська класифікація прав людини у сфері охорони здоров'я: конституційно визначені права людини та громадянина; загальні та спеціальні права пацієнтів.

Проаналізовано застосування способів захисту прав пацієнта: система оскарження, за допомогою якої вирішуються правові конфлікти у сфері охорони здоров'я; звернення до інститутів судочинства; застосування примирювальних процедур; звернення до недержавних організацій та інших інституцій громадянського суспільства.

Розглянуто систему дефектів надання медичної допомоги та види юридичної відповідальності медичних працівників як наслідок юридичного конфлікту.

Вироблено систему критеріїв ефективності способів захисту прав пацієнта; виділено головні критерії класифікації недержавних організацій із захисту прав пацієнтів та розкрито основні напрями їх діяльності.

Ключові слова: реалізація прав людини та громадянина, пацієнт, права пацієнта, дефекти надання медичної допомоги, юридична відповідальність медичних працівників, способи захисту прав пацієнта, недержавні організації із захисту прав пацієнта.

Галай В.А. Реализация прав человека и гражданина в контексте защиты прав пациента: теоретико-правовой аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена комплексному научному исследованию реализации прав человека и гражданина в контексте защиты прав пациента с помощью государственных и общественных правозащитных механизмов.

Сформулировано авторское определение понятия „пациент” как человека независимо от возраста, пола, расы, вероисповедания, национальности, состояния здоровья и других элементов, который реализует своё право на получение медицинской помощи.

В диссертационном исследовании осуществлена теоретико-правовая классификация прав человека в сфере охраны здоровья: конституционно определенные права человека и гражданина, относящиеся к сфере охраны здоровья как непосредственно, так и опосредованно; общие права пациентов; специальные права пациентов в зависимости от направления медицинской деятельности, от особенностей болезни пациента и от особенностей отдельных групп пациентов.

Рассмотрена система дефектов предоставления медицинской помощи и виды юридической ответственности медицинских работников как последствия возникшего юридического конфликта. К общепринятой системе дефектов предоставления медицинской помощи (медицинская ошибка,

нешасный случай, профессиональное преступление) диссертант предлагает уточнение, которое базируется на замене понятия „профессиональное преступление” на более широкое за значением понятие „профессиональное правонарушение”.

В работе анализируются способы защиты прав пациента: обжалование нарушенных прав в сфере охраны здоровья, обращение к судебным институтам, проведение переговоров между пациентом и медицинским работником, обращение к медиатору, а также обращение в третейский суд, к общественным организациям по защите прав пациентов и другим общественным институтам.

Диссертантом сформулированы критерии эффективности способов защиты прав пациентов: нормативная урегулированность, простота обращения, объём финансовых затрат пациента, сроки решения вопроса, гарантированность государством реализации защиты, квалифицированность адресата обращения в юридических аспектах дела, заинтересованность адресата обращения в реагировании на обращение.

Проведена классификация негосударственных организаций других общественных институтов по защите прав пациентов по таким критериям: цель деятельности, порядок легализации, нормативное регулирование, территориальный статус; организационно-правовая форма, субъектная направленность, направления деятельности.

Среди основных направлений деятельности общественных организаций по защите прав пациентов диссертант выделил правозащитную работу, правообразовательную работу, научную и законодательную аналитику.

Ключевые слова: реализация прав человека и гражданина, пациент, права пациента, дефекты оказания медицинской помощи, юридическая ответственность медицинских работников, способы защиты прав пациента, общественные организации по защите прав пациента.

Galai V.A. Realization of human and citizen rights in the context of patient rights protection : theoretical-legal aspect . – Manuscript.

Candidate's thesis on legal sciences according to 12.00.01 speciality – theory and history of state and law, history of political and law studies. – M.P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2010.

Thesis is the complex scientific research of the system of human and citizen rights in the context of patient rights protection with the help of state and public mechanisms.

The author proposes the classification of human rights in the sphere of health protection: human and citizen rights established by the Constitution; general and special patient rights.

Such methods of patient rights protection: the system of appeal which is used to resolve law conflicts in the sphere of health protection; judicial recourse;

use of conciliatory procedures; application to nongovernmental organizations and another public institutions are analyzed.

The system of defects of medical care providing and forms of judicial responsibility of medical workers as result of judicial conflict are considered.

The system of effectiveness criterions of protection of patient rights methods was worked out; main criterions of classification of nongovernmental organizations specialized on patient rights protection were distinguished and main directions of their functioning were analyzed.

Key words: realization of human and citizen rights, patient, patient rights, defects of medical help, legal responsibility of medical workers, methods of protection of patient rights, nongovernmental organizations specialized on patient rights protection.